کەبوونەوەکانی لوتکەی کەش و هەوا چارەسەری گرفتی ژینگە ناکەن*.. زاهیر باهیر

سەرمایەداران و سیاسییەکان و دەوڵەتمەداران لە دانانی پلان و پڕۆگرامی گەمژاندنی گەلەکەیاندا زۆر زیرەکن. بە ئەمەش بەگوێرەی گرفتەکان و گەورەیی و بچوکییان کار لەسەر ئەو پلانانە دەکەن.
کەبوونەوەکانی لوتکەی کەش و هەواش یەکێکە لەو پلانانە بەڵام نەك هەر هاوکاری کەمکردنەوەی پیسی ژینگە ناکات بەڵکو خودی پرۆسەکە و کەبونەوەی ئەو هەموو کەسە پیسخەر و پیسڕەفتارانە لەو وڵاتەدا، ژینگە ئەوەندەی دیکە پیس دەکات.
کەبوونەوەی ئەمساڵ لە ڕۆژی 06/11 کە بیستوحەوتەمین جارە، دا لە شاری شەرم ئەلشێخ، میسر، بە بەشداری زیاتر لە 44 هەزار کەس کە لە 176 وڵاتەوەن و نزیکەی 140 لە سەرۆکانی ئەو وڵاتانە دەستیپێکرد و نزیکەی دوو هەفتەی خایاند. هاوکاتیش زیاتر لە 630 لۆبیچی کۆمپانیا و پیشەسازییە سەرەکییەکانەوە دەوریان گیرا و دەیانەوێت کارایی خۆیان بە بەرژەوەندی ئەو کۆمپانیانەی کە نوێنەرایەتیان دەکەن لەسەر بەشداربوانی کەبونەوەکە دابنێین.
ئەوەی کە حوکم دەکات، ئەوەی فرمان دەدات، ئەوەی لە پشتی حوکمرانی و دەسەڵاتەوەیە کۆمپانیا گەورەکانن بە هەمو جۆرەکیانەوە، ملیۆنەر و ملیاردەرەکانن هەر ئەمانیشن کە ڕۆڵی سەرەکییان لە پیسکردن و ژەهراویکردنی ژینگەدا هەیە، هەر ئەمانن هۆکاری وشکەساڵی و لافاو و تۆفان و زریان و گەرمای لە رادەبەدەری هاوینان کە لە زۆر شوێندا دەبێتە هۆی ئاگرکەوتنەوە و لە دەستدانی زۆر زیندەوەر بە مرۆڤیشەوە و سوتانی دارستان و جەنگەڵەکانیش.
ئەوە ڕاستیە کە هەموو ئەم زاتانە لەژێر فشاری خەڵک و گروپەکانی دەستی ژینگە و بەرگری لە کەش و هەوا دەیانەوێت هاوسەنگییەك لە نێوانی پاراستن و پاکی ژینگە و بزنسدا، بە واتایەکی دیکە لە نێوانی ژینگە و زیاتری پارە و قازانج و سەرمایەدا بکەن، بەڵام کەبوونەوەکانی پێشتر و بڕیارەکانی حیزبانی حاکم و ڕاگەیاندنەکانی کۆمپانیاکان و سەرمایەداران سەبارەت بە هەڵکشانی پشکی قازانج و سەرمایەیان جگە لە پیسترکردنی زیاتری ژینگە و وێرانکردنی، پێچەوانەیەکمان ناداتە دەست. تێگەیشتنی ئەمەش ئاسانە : بزنس لغاو ناکرێت ، سەرمایە و سامان سنوری نییە و ڕاناگیرێت، هاوسەنگی

لە نێوانی بزنس و ژینگەدا نییە و ناکرێت و بە دوو ئاراستەی دژ بەیەك دەڕۆن و بە هەمیشەش لەیەکدی دوور دەکەونەوە.
بێ گومان زۆربەی زۆری کۆمپانیاکان و سامانداران و سەرمایەداران ئەوروپی و ئەمەریکی و کەنەدەیی و هیندی و چینین کە ئەم کارەساتە بە خەڵکی دەخولقێنن. بەڵام ئەوەی ئاشکرایە کە کارەساتەکە بەسەر وڵاتانی دەرەوەی خۆیان دەهێنن زیاتر لە خۆیان.
با داتاکان خۆیان بدوێن:.
داتا نوێیەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە تا ساڵی 2030 ساڵانە نزیکەی 2 تریلیۆن دۆلار (1.75 تریلیۆن پاوەند) پێویست دەبێت بۆ یارمەتیدانی وڵاتانی ئابووری دواکەوتوو بۆ کەمکردنەوەی دەردانی گازی کاربۆن و ڕووبەڕووبوونەوەی کاریگەرییەکانی تێکچوونی کەش و هەوا. ئەو پارە نەختینەیە پێویست دەبێت بۆ ئەوەی وڵاتانی هەژار بتوانن لە سووتەمەنی بەردینی (Fossil fuel) دوور بکەونەوە و وە بەرهێنان لە وزەی نوێبوونەوە و تەکنەلۆژیای تری کەمکاربۆن بکەن و ڕووبەڕووی کاریگەرییەکانی کەش و هەوای ناجێر و توند ببنەوە. ئەمە ڕاپۆرتەکە کە بە هاوبەشی لەلایەن حکومەتی بەریتانیا و میسرەوە ڕاسپێردرا بوو تاکو لە لوتکەی کەش وهەوای نەتەوە یەکگرتووەکانی Cop27 پێشکەش بکرێت .
ئەم بڕە پارەیە زەرووری بۆ گۆشەی ئابوورییەك کە لەسەر بناخەی کەمی کاربۆن و یارمەتیدەر دەبێت بۆ دەرهێنانی ملیارەها کەس لە هەژاری و ڕەخساندنی هەلی کار و کەمکردنەوەی دەردانی گازی دووەم ئۆکسیدی کاربۆن. هەروەها بۆ خۆگونجاندن لەگەڵ کاریگەرییەکانی قەیرانی کەش و هەوا، بۆ نموونە لە ڕێگەی دروستکردنی ژێرخانی بەهێزتر و پاراستنی وەک دیواری دەریا و سیستەمی ئاگادارکردنەوەی پێشوەختە.
تەواوی کیشوەری ئەفریقا بەرپرسیارە لە کەمتر لە 4%ی دەردانی گازی ژەهراوی مێژوویی جیهانی، لەگەڵ ئەوەشدا خەڵکی ئەفریقا قورسایی قەیرانی کەش وهەوا لە ئەستۆ دەگرن. ئەمە زیانێکی گەورەیە بە کۆمەڵی ئەو وڵاتانە و ئابوورییان.

زاهیر باهیر
نوڤەمبەری 2022
سەرمایەداران و سیاسییەکان و دەوڵەتمەداران لە دانانی پلان و پڕۆگرامی گەمژاندنی گەلەکەیاندا زۆر زیرەکن. بۆ ئەمەش بەگوێرەی گرفتەکان و گەورەیی و بچوکییان کار لەسەر ئەو پلانانە دەکەن. کەبوونەوەکانی لوتکەی کەش و هەواش یەکێکە لەو پلانانە بەڵام نەك هەر هاوکاری کەمکردنەوەی پیسی ژینگە ناکات بەڵکو خودی پرۆسەکە و

کۆبونەوەی ئەو هەموو کەسە پیسخەر و پیسەفتارانە لەو وڵاتەدا، ژینگەی ئەوەندەی دیکە پیس دەکات.

کۆبوونەوەی ئەمساڵ لە ڕۆژی 06/11 کە بیستوحەوتەمین جارە، دا لە شاری شەرم ئەلشێخ، میسر، بە بەشداری زیاتر لە 44 هەزار کەس کە لە 176 وڵاتەوەن و نزیکەی 140 لە سەرۆکانی ئەو وڵاتانە دەستیپێکرد و نزیکەی دوو هەفتەی خایاند. هاوکاتیش زیاتر لە لایەن 630 لۆبیچی کۆمپانیا و پیشەسازییە سەرەکییەکانەوە دەوریان گیرا و دەیانەوێت کارایی خۆیان بۆ بەرژەوەندی ئەو کۆمپانیانەی کە نوێنەرایەتیان دەکەن لەسەر بەشداربوانی کۆبونەوەکە دابنێین.

ئەوەی کە حوکم دەکات، ئەوەی لە پشتی حوکمرانی و دەسەڵاتەوەیە کۆمپانیا گەورەکانن بە هەمو جۆرەکیانەوە، ملیۆنەر و ملیاردەرەکانن هەر ئەمانیشن کە ڕۆڵی سەرەکییان لە پیسکردن و ژەهراویکردنی ژینگەدا هەیە، هەر ئەمانن هۆکاری وشکەساڵی و لافاو و تۆفان و زریان و گەرمای لە رادەبەدەری هاوینان کە لە زۆر شوێندا دەبێتە هۆی ئـــاگرکەوتنەوە و لە دەستدانی زۆر زیندەوەر بە مرۆڤیشەوە و سوتانی دارستان و جەنگەڵەکانیش.

ئەوە ڕاستییە کە هەموو ئەم زاتانە لەژێر فشاری خەڵک و گروپەکانی دەستی ژینگە و بەرگری لە کەش و هەوا دەیانەوێت هاوسەنگییەك لە نێوانی پاراستن و پاکی ژینگە و بزنسدا، بە واتایەکی دیکە لە نێوانی ژینگە و زیاتری پارە و قازانج و سەرمایەدا بکەن، بەڵام کۆبوونەوەکانی پێشتر و بڕیارەکانی حیزبانی حاکم و ڕاگەیاندنەکانی کۆمپانیاکان و سەرمایەداران سەبارەت بە هەڵکشانی پشکی قازانج و سەرمایەیان جگە لە پیسترکردنی زیاتری ژینگە و وێرانکردنی، پێچەوانەیەکمان ناداتە دەست. تێگەیشتنی ئەمەش ئاسانە: بزنس لغاو ناکرێت، سەرمایە و سامان سنوری نییە و ڕاناگیرێت، هاوسەنگی لە نێوانی بزنس و ژینگەدا نییە و ناکرێت و بە دوو ئاراستەی دژ بەیەك دەڕۆن و بە هەمیشە لەیەکدی دوور دەکەونەوە.

بێ گومان زۆربەی زۆری کۆمپانیاکان و سامانداران و سەرمایەداران ئەوروپی و ئەمەریکی و کەنەدەیی و هیندی و چینین کە ئەم کارەساتە بە خەڵکی دەخولقێنن. بەڵام ئەوەی ئاشکرایە کە کارەساتەکە بەسەر وڵاتانی دەرەوەی خۆیان دەهێنن زیاتر لە خۆیان.

با داتاکان خۆیان بدوێن:.

داتا نوێیەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە تا ساڵی 2030 ساڵانە نزیکەی 2 تریلیۆن دۆلار (1.75 تریلیۆن پاوەند) پێویست دەبێت بۆ یارمەتیدانی وڵاتانی ئابووری دواکەوتوو بۆ کەمکردنەوەی دەردانی گازی کاربۆن و ڕووبەڕووبوونەوەی کاریگەرییەکانی تێکچوونی کەش و هەو. ئەو پارە نەختینەیە پێویست دەبێت بۆ ئەوەی وڵاتانی هەژار بتوانن لە

سووتەمەنی بەردینی (Fossil fuel) دوور بکەونەوە و وەبەرهێنان لە وزەی نوێبوونەوە و تەکنەلۆژیای تری کەمکاربۆن بکەن و ڕووبەڕووی کاریگەرییەکانی کەش و هەوای ناجۆر و توند ببنەوە. ئەمە ڕاپۆرتێکە کە بە هاوبەشی لەلایەن حکومەتی بەریتانیا و میسرەوە ڕاسپێردرا بوو تاکو لە لوتکەی کەش وهەوای نەتەوە یەکگرتووەکانی Cop27 پێشکەش بکرێت .
ئەم بڕە پارەیە زەروورە بۆ گەشەی ئابوورییەك كە لەسەر بناخەی كەمی كاربۆن و یارمەتیدەر دەبێت بۆ دەرهێنانی ملیارەها كەس لە هەژاری و ڕەخساندنی هەلی كار و كەمكردنەوەی دەردانی گازی دووەم ئۆكسیدی كاربۆن. هەروەها بۆ خۆگونجاندن لەگەڵ كاریگەرییەكانی قەیرانی كەش و هەوا، بۆ نموونە لە ڕێگەی دروستكردنی ژێرخانی بەهێزتر و پاراستنی وەك دیواری دەریا و سیستەمی ئاگاداركردنەوەی پێشوەختە.
تەواوی كیشوەری ئەفریقا بەرپرسیارە لە كەمتر لە 4%ی دەردانی گازی ژەهراوی مێژوویی جیهانی، لەگەڵ ئەوەشدا خەڵكی ئەفریقا قورسایی قەیرانی كەش وهەوا لە ئەستۆ دەگرن. ئەمە زیانێكی گەورەیە بە كۆمەڵەی ئەو وڵاتانە و ئابوورییان.

زاهیر باهیر
نوڤەمبەری 2022

سەرمایەداران و سیاسییەكان و دەوڵەتمەداران لە دانانی پلان و پڕۆگرامی گەمژاندنی گەلەكەیاندا زۆر زیرەكن. بە ئەمەش بەگوێرەی گرفتەكان و گەورەیی و بچوكییان كار لەسەر ئەو پلانانە دەكەن.
كۆبوونەوەكانی لوتكەی كەش و هەواش یەكێكە لەو پلانانە بەڵام نەك هەر هاوكاری كەمكردنەوەی پیسی ژینگە ناكات بەڵكو خودی پرۆسەكە و كۆبوونەوەی ئەو هەموو كەسە پیسخەر و پیسڕەفتارانە لەو وڵاتەدا، ژینگە ئەوەندەی دیكە پیس دەكات.
كۆبوونەوەی ئەمساڵ لە ڕۆژی 06/11 كە بیستوحەوتەمین جارە، دا لە شاری شەرم ئەلشێخ، میسر، بە بەشداری زیاتر لە 44 هەزار كەس كە لە 176 وڵاتەوەن و نزیكەی 140 لە سەرۆكانی ئەو وڵاتانە دەستیپێكرد و نزیكەی دوو هەفتەی خایاند. هاوكاتیش زیاتر لە لایەن 630 لۆبیچی كۆمپانیا و پیشەسازییە سەرەكییەكانەوە دەوریان گیرا و دەیانەوێت كارایی خۆیان بۆ بەرژەوەندی ئەو كۆمپانیانەی كە نوێنەرایەتیان دەكەن لەسەر بەشداربوانی كۆبوونەوەكە دابنێین.
ئەوەی كە حوكم دەكات، ئەوەی فرمان دەدات، ئەوەی لە پشتی حوكمرانی و دەسەڵاتەوەیە كۆمپانیا گەورەكانن بە هەمو جۆرەكیانەوە، ملیۆنێر و ملیاردێرەكانن هەر ئەمانیشن كە ڕۆڵی سەرەكیان لە پیسكردن و

ژەهراویکردنی ژینگەدا هەیە، هەر ئەمانن هۆکاری وشکەساڵی و لافاو و تۆفان و زریان و گەرمای لە ڕادەبەدەری هاوینان کە لە زۆر شوێندا دەبێتە هۆی ئاگرکەوتنەوە و لە دەستدانی زۆر زیندەوەر بە مرۆڤیشەوە و سوتانی دارستان و جەنگەڵەکانیش.
ئەوە ڕاستییە کە هەموو ئەم زاتانە لەژێر فشاری خەڵک و گروپەکانی دۆستی ژینگە و بەرگری لە کەش و هەوا دەیانەوێت هاوسەنگییەك لە نێوانی پاراستن و پاکی ژینگە و بزنسدا، بە واتایەکی دیکە لە نێوانی ژینگە و زیاتری پارە و قازانج و سەرمایەدا بکەن، بەڵام کۆبوونەوەکانی پێشتر و بڕیارەکانی حیزبانی حاکم و ڕاگەیاندنەکانی کۆمپانیاکان و سەرمایەداران سەبارەت بە هەڵکشانی پشکی قازانج و سەرمایەیان جگە لە پیسترکردنی زیاتری ژینگە و وێرانکردنی، پێچەوانەیەکمان ناداتە دەست . تێگەیشتنی ئەمەش ئاسانە : بزنس لغاو ناکرێت ، سەرمایە و سامان سنوری نییە و ڕاناگیرێت، هاوسەنگی لە نێوانی بزنس و ژینگەدا نییە و ناکرێت و بە دوو ئاراستەی دژ بەیەك دەڕۆن و بە هەمیشەش لەیەکدی دوور دەکەونەوە.
بێ گومان زۆربەی زۆری کۆمپانیاکان و ساماندارن و سەرمایەداران ئەوروپی و ئەمەریکی و کەنەدەیی و هیندی و چینین کە ئەم کارەساتە بە خەڵکی دەخولقێنن. بەڵام ئەوەی ئاشکرایە کە کارەساتەکە بەسەر وڵاتانی دەرەوەی خۆیان دەهێنن زیاتر لە خۆیان.
با داتاکان خۆیان بدوێن:.
داتا نوێیەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە تا ساڵی 2030 ساڵانە نزیکەی 2 تریلۆن دۆلار (1.75 تریلۆن پاوەند) پێویست دەبێت بۆ یارمەتیدانی وڵاتانی ئابووری دواکەوتوو بۆ کەمکردنەوەی دەردانی گازی کاربۆن و ڕووبەڕووبوونەوەی کاریگەرییەکانی تێکچوونی کەش و هەو. ئەو پارە نەختینەییە پێویست دەبێت بۆ ئەوەی وڵاتانی هەژار بتوانن لە سووتەمەنی بەردینی (Fossil fuel) دوور بکەونەوە و وەبەرهێنان لە وزەی نوێبوونەوە و تەکنەلۆژیای تری کەمکاربۆن بکەن و ڕووبەڕووی کاریگەرییەکانی کەش و هەوای ناجۆر و توند ببنەوە. ئەمە ڕاپۆرتێکە کە بە هاوبەشی لەلایەن حکومەتی بەریتانیا و میسرەوە ڕاسپێردرا بوو تاکو لە لوتکەی کەش وهەوای نەتەوە یەکگرتووەکانی Cop27 پێشکەش بکرێت .
ئەم بڕە پارەیە زەرووریە بۆ گەشەی ئابوورییەك کە لەسەر بناخەی کەمی کاربۆن و یارمەتیدەر دەبێت بۆ دەرهێنانی ملیارەها کەس لە هەژاری و ڕەخساندنی هەلی کار و کەمکردنەوەی دەردانی گازی دووەم ئۆکسیدی کاربۆن. هەروەها بۆ خۆگونجاندن لەگەڵ کاریگەرییەکانی قەیرانی کەش و هەوا، بۆ نموونە لە ڕێگەی دروستکردنی ژێرخانی بەهێزتر و پاراستنی وەک دیواری دەریا و سیستەمی ئاگادارکردنەوەی

پێشوەختە.
تەواوی کیشوەری ئەفریقا بەرپرسیارە لە کەمتر لە 4%ی دەردانی گازی ژەهراوی مێژوویی جیهانی، لەگەڵ ئەوەشدا خەڵکی ئەفریقا قورسایی قەیرانی کەش وهەوا لە ئەستۆ دەگرن. ئەمە زیانێکی گەورەیە بە کۆمەڵەی ئەو وڵاتانە و ئابوورییان.

بە هۆی گۆڕان و خراپی کەش و هەواوە لە سەرانسەری ئەفریقا، پێشبینی دەکرێت کەمیی ئاو لەم دەیەدا تا 700 ملیۆن کەس ئاوارە بکات و150 ملیۆن کەسی لە ئەفریقا خستۆتە بەردەم مەترسی برسێتییەکی زۆرەوە.
قۆڕنی ئەفریقا (The Horn of Africa) خراپترین وشکەساڵی لە ماوەی 40 ساڵدا بەخۆیەوە دەبینێت، زیاتر لە 50 ملیۆن کەس بەدەست برسێتیەوە دەناڵێنن، دڵنیا نین لە کوێوە ژەمی داهاتوویان دێت.
سەرباری ئەوەش 116 ملیۆن ئەفریقی لەم دەیەدا ڕووبەڕووی مەترسی توندی خراپی کەش و هەوا دەبنەوە بەهۆی بەرزبوونەوەی ئاستی دەریاکانەوە.
فرۆشتنی شوێنە سروشتییەکان کە خەڵکە ئەسڵییەکەی لێدەژین بە پارەیەکی ڕەمزی یا هەر وەکو خەڵاتیی بە کۆمپانیا گەورە بیانیەکان یاخود ساماندارانی ناوخۆ، خەڵکەکەی وڵاتی کینیای توشی نەگبەتی گەورە کردووە. هەر بۆ نموونە پڕۆژەی کێڵگەی بای دەریاچەی تورکانا لە باکووری کینیا لەسەر خاکی خەڵکە ئەسڵییەکەی دروستکراوە دوای ئەوەی 40 هەزار دۆنم زەوی ڕادەستی کۆمەڵەیەکی وەبەرهێنەران کرا بەبێ ئەوەی ڕاوێژ بە کۆمەڵگە شوانکارییە ئەسڵییەکەی بکرێت کە بە سەدان ساڵ – ئەگەر هەزاران ساڵ نەبێت – بە شێوەیەکی بەردەوام لەسەر زەوییەکە ژیاون و کشتوکاڵیان کردووە.
ئەم پڕۆژەیە، پڕۆژەی نوێکردنەوەی وزە گەورەترین پڕۆژەی ئەفریقایە، بووەتە هۆی کۆچی زۆرەملێ، ململانێ، توندوتیژیی جێندەری، نائاسایشی ئاو و خۆراک و هەروەها تێکچوونی نەریتی کولتووری و زمان بەهۆی لێشاوی کرێکارانی بیناسازییەوە.
ئەمەی کە دەکرێت تەنها گواستنەوە بەرەو پێشەوەچوون نییە، ئەمە “دەستبەسەرداگرتنی زەوییە” جۆن تینگەی تەمەن 47 ساڵ لە بزووتنەوەی خەڵکە ئەسڵییەکە بۆ پێشخستنی ئاشتی و گۆڕینی کاریگەری ململانێکان لە باکووری کینیا وای وت ” ئەگەر تۆ مافی سەرەتاییەکانی خەڵک پێشێل بکەیت و کۆمەڵگاکان هیچ سوودێکی لێنەبینن، هەرگیز ناتوانرێت دادپەروەرانە بێت.”
سەرمایەدارانی ئەفریقا و زۆرێك لە دەسەڵاتداران لاریان نییە بەوەی کە کۆمپانیاکانی گاز و نەوت لەوێ دەست بەکاری پشکنین و

دەرهێنانی نەوت و غاز دەکەن ، چونکە ئەوان دەڵێن کە ئەو پارەیە پێویستە بۆ چارەسەری نەخۆشی و فراوانکردنی خەستەخانە و زیادکردنی ژمارەیان، هەروەها بۆ کردنەوەی قوتابخانە و نەهێڵانی نەخوێندەواری. لە بەرانبەر ئەمەدا زۆرێک لە شارەزایان و چالاکوانانی کەش وهەوای ئەفریقا دژی فراوانبوونی گاز لەم کیشوەرەدا قسە دەکەن. ئەوان دەڵێن پێناچێت هەژارانی ئەفریقا هیچ سوودێک لەم غازە ببینن، کە پێدەچێت لەلایەن کۆمپانیا فرەنەتەوەییەکانەوە هەناردە بکرێت بۆ دەرەوەی وڵات بە بەرزترین نرخ، قازانجەکانیش دەگوازرێنەوە بۆ دەستبژێرانی وڵاتەکان. هاوپەیمانییەك کە لە دەیان گروپی کەشوهەوای ئەفریقا پێکهاتووە لە نامەیەکی کراوەدا لە چوارچێوەی هەڵمەتێکدا بە ناوی “Don’t Gas Africa” نووسیویەتی: “هەنگاونان بۆ غاز لە ئەفریقا مەترسیدار و کورتبینییە”.

وڵاتەکی دیکە لە ئەفریقا کۆماری دیموکراتیی کۆنگۆیە کە خۆی نزیکەی سێ دەیە لە جەنگ و ململانەی سەختدا بوو و بەرگەی گرتووە ، لەو وڵاتەدا ساڵانە تا پێنج هەزار منداڵ دەبنە سەرباز. ئەمە نەبێت ئەم وڵاتە هەژار بێت، بەڵکو وڵاتەکە پڕە لە کانزای بەئەندازە و چارەسەری کەش و هەوای داهێنەرانە. دووەم گەورەترین دارستانە باراناوییەکانی جیهان دوای بەرازیل و ئەندەنوسیا ئەوێیە. کۆگایەکی گەورەی کۆبالت، مس و ئەلەمنیۆمی تێدایە – ئەوانە ئەو کانزایانەن کە پێویستن بۆ گۆڕانکارییە سەرەکییەکان کە پێویستمانە بۆ وزەی نوێبووەوە و ئابووری دیجیتاڵی. دارستان و جەنگەڵەکانی کۆنگۆ توانای هەڵمژینی نزیکەی 1.2 ملیار تەن دووەم ئۆکسیدی کاربۆنیان لە ساڵێکدا هەیە کە دەکاتە لابردنی لە 4%ی دەردانی گازی ژەهراوی جیهانی.

لە پاکستان لە سەرەتای ئەمساڵدا، لافاوێکی توند سێیەکی تەواوی وڵاتەکەی ژێرئاو خست و زیاتر لە هەزار و 700 کەسی کوشت. بانکی نێودەوڵەتی کۆی زیانەکانی ئابووری بە هۆی ئەوەوە مەزەندە دەکات بە زیاتر لە 30 ملیار دۆلار (26 ملیار پاوەند) . هەروەها ئاوەدانکردنەوەشی 16 ملیار دۆلاری دیکەی تێدەچێت. ئەمە لە کاتێکدا کە ئەم وڵاتە تەنها بە 0.3%ی دەردانی گازی ژەهراوی جیهانی بەشداری کردووە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا وەک کینیا و سۆماڵ، ناچارە بە ڕێژەی ئەو گازە گەرمخایەنانەی کە لەلایەن وڵاتانی دیکەوە بەرەڵای دەکەن پارەبدات . لەمەش زیاتر، ئەم وڵاتانەی کە ئاوا باجی سەرەکی وڵاتانی پیشەسازی پێشکەوتوو دەدەن سەرچاوەیان نییە بۆ ئەوەی پارەی ئەو زیانانە بدەن کە بەسەریاندا دەسەپێنرێت.

بەڵام کاتێک ئەڵمانیا لە ساڵی 2021دا تووشی لافاوێکی ترسناک بوو، حکومەت توانی دەستبەجێ 30 ملیار یورۆ (26 ملیار پاوەند) تەرخان بکات بۆ ئەوەی پارە بدات بۆ دووبارە ئاوەدانکردنەوەی ئەو شارۆچکە و ژێرخانانەی کە بەهۆی لافاوەکەوە لەناوچوون. کەچی وڵاتی پاکستان ناچار بووە پشت بە بانگەوازێکی فریاگوزاری نەتەوە یەکگرتووەکان ببەستێت کە تەنها بەشی لە 34% پارەی بۆ دابین دەکرێت. مۆزەمبیق ناچار بوو قەرزێکی سندوقی دراوی نێودەوڵەتی وەربگرێت بۆ ئەوەی یارمەتی بدات لە پێدانی پارەی چاکبوونەوە لە دوای زریانەکەی ‘ ئیدای ‘ ساڵی 2019، ئەمەش وڵاتەکەی زیاتر پاڵنا بەرەو خراپتر بە ناڕەحەتی قەرزەکانیەوە کە لە بەرزبوونەوەدایە.

سەرەکوەزیرانی پاکستان، شەهباز شەریف کە بەشداری لە کۆبونەوەکەدا کرد سەرەڕای داتاکانی سەرەوە ئاماژەی بەوەشکردووە" لافاوە کارەساتبارەکان کاریگەرییان لەسەر 33 ملیۆن کەس هەبووە، کە زۆرینەیان ژن و منداڵەکانمان بوون. بارانبارینەکە حەوت جار زیاتر لە تێکڕای بارینی بارانی پێشتر بووە کە لە باشووردا باریون. ئەمە هەوڵێکی زۆرمان دا بەڵام هێشتا لافاوەکان ئەوەندە گەورە و تووڕە بوون زیاتر لە 8,000 کیلۆمەتر ڕێگا کانزاییەکانیان هەڵتەکاند و زیانیان زیاتر بە 3,000 کیلۆمەتر هێڵی شەمەندەفەرەکانمان گەیاند. هەروەها 4 ملیۆن دۆنم زەوی بەرهەمهێنەریان شوردەوە، پاکستانیان وێران کرد" وتنی ئەمانە، دانیشتوانی هۆڵەکەی سڕ و بێ دەنگی کرد.
بەشێکی زۆری ئەم هەژارییە لە دەرەقەت نەهاتنی کارەساتە سروشتییەکانن، میراتی دەرهێنانی کانزا بەهادارەکانن و تاڵانکردنی کۆلۆنیالیزمن کە لەلایەن وڵاتانی دەوڵەمەندەوە وایکردووە وڵاتانی وەک پاکستان، کینیا و مۆزەمبیق بۆ سەرچاوەی پێویست بتوانن لە بەرامبەر گۆڕانی توندی کەش و هەوادا ڕوبەڕو ببنەوە. لە کاتێکیشدا ئەم وڵاتانە پارەی چارەسەرکردنی ئەنجامکارییەکانی ڕوداوە توندەکانی کەش وهەوایان نییە، بەڵێ هیوایەکی کەم هەیە بۆ ئەم وڵاتانە تاکو لە چەند دەیەی داهاتوودا بژین.

وەکو لە سەرەتادا پەنجەم بۆ ڕاکیشا دروستکردنی ئەم کارەساتانە دەستکردن نەك خواکرد، دەستکردی کۆمپانیا گەورەکانن، سامانداران و سەرمایەدارانن. بێ گومان زۆرێك لە بزنسەکان لە بچوکیانەوە بۆ گەورەیان تا دەگاتە گواستنەوەی میوە و خواردەمەنییەکانمان بە ترێلە و بە پاپۆڕ و بە فڕۆکە لە وڵاتانی دوورەدەستی وەکو ئەمەریکای لاتین و ئەفەریقا و خۆرهەڵاتی ناوین و ئەوانی دیکە،

ڕۆڵی سەرەکییان لە پیسبوون و ژەهراویبوونی ژینگەدا هەیە. من لێرەدا تەنها ئاماژە بە سێ دانە لەو بزنسە گەورانە دەدەم :

یەك: کۆمپانیا گەورەکانی وەکو نەوت و غاز :

کۆمپانیاکانی نەوت و گاز پلانیان بۆ گەشەکردنی سووتەمەنی بەردینی ‘ترسناک’، هەیە ڕاپۆرتێك نیشانیدەدات توێژینەوەکانی کە لە لوتکەی کەش و هەوای Cop27 بڵاوکراونەتەوە دەریدەخەن پلانەکان بەختی هێشتنەوەی گەرمبوونی جیهان بۆ پلەی 1.5ی سەدیی پووچەڵ دەکەنەوە.
شیکارییەکی نوێش دەریخستووە کۆمپانیاکانی نەوت و گاز پلانیان هەیە بۆ فراوانکردنی وەبەرهێنانیان بۆ شێوەیەکی ترسناک کە لە ئەنجامدا ئەگەر ئەوە سەربگرێت 115 ملیار تەن دووەم ئۆکسیدی کاربۆن دەردەدەنە دەرەوە. ئەمەش هاوتایە بەدەردانی زیاتر لە 24 ساڵ گازی ژەهراوی لە ئەمریکا. ڕاپۆرتەکە دەریخستووە کە بە شێوەیەکی بنەڕەتی هەموو کۆمپانیاکانی نەوت و گاز پلانیان هەیە بۆ ئیستغلالکردنی زیاتری سووتەمەنی بەردینی، کە لە ساڵی 2020 وە 160 ملیار دۆلاریان بۆ گەڕان بەدوایدا خەرج کردووە.
هەر لەو کۆبوونەوەیەدا بڵاوکرایەوە، کە سەرکردەکان ئاگادارکراونەتەوە کە کەمکردنەوە و پەلەکردن لە دەردانی کاربۆن پێویستە بۆ ئەوەی کارەساتی کەش و هەوا ڕوونەدات. بەڵام لەو توێژینەوەیەدا دەرکەوتووە کە 655 لە کۆی 685 (لە سەدا 96) ی کۆمپانیاکانی گەڕان و بەرهەمهێنان پلانی فراوانکردنیان هەیە، کە لە ساڵی 2021 وە بە ڕێژەی لە سەدا 20 زیادیکردووە.
ڕاپۆرتێکی نوێی هاوکاریکردن لە زیان و خەساراتەکان دەریخستووە کە لە نیوەی یەکەمی ساڵی 2022دا، تەنها بۆ شەش کۆمپانیای سووتەمەنی بەردینیی، پارەی پێویستیان بەدەستهێناوە بۆ دابینکردنی کۆی تێچووی کەش و هەوای خراپ و ڕووداوەکانی پەیوەست بە کەش و هەوا لە وڵاتانی تازە پێگەیشتووی جیهان [لە ڕوی پیشەسازییەوە] – و لە سەر و ئەوەشەوە نزیکەی 70 ملیار دۆلار (61 ملیار پاوەند) قازانجی نەختینەیان بۆ دەمێنێتەوە. تەنانەت سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان داوای کردووە باجی داهات لەسەر کۆمپانیا زەبەلاحەکانی سووتەمەنی بەردینیی بۆ قەرەبووکردنەوەی زیان و خەساراتەکان دانرێت.

بە گوێرەی شیکارییەکانی گروپی ژینگەپارێزی ئەڵمانی Urgewald کە لەسەر بنەمای بنکەیەکی زانیارییە، توێژینەوەکەی لەسەر ئاستی کۆمپانیاکانە کە بەرپرسیارن لە 95%ی بەرهەمهێنانی نەوت و گاز لە جیهاندا. داتاکانی ئەو شیکارییە هەڵسەنگاندنی ئەوە دەکەن کە ئایا

چالاکییەکانی کۆمپانیایەک هاوتەریبن لەگەڵ سیناریۆی دەردانی گازی ژەهراوی لە ئاژانسی نێودەوڵەتی وزە کە پاك و پلە سفر بێت لەو گازە ژەهراییە . فیۆنا هاوک لە گروپی Urgewald دەڵێت: “ئەنجامی حیساباتەکانمان بەڕاستی ترسناکە: پلانەکانی فراوانکردنی کورتخایەنی کۆمپانیاکانی نەوت و گاز لەگەڵ دەردانی گازی ژەهراوی پاکدا بۆ پلەی سفر ناگونجێت کە لەلایەن ئاژانسی نێودەوڵەتی وزەی نێودەوڵەتییەوە پێشکەش کراوە.”.. “هێشتنەوەی ئەم سەرچاوانەی نەوت و گاز لە زەویدا کەمترین شتە بۆ ئەوەی چارەسەری دۆخە خراپەکە بکرێت کە بەدەستهێنانی پلەی گەرمی 1.5 سەدیی بێت.”
ئەو پلانانەی کەش و هەوا کە لەلایەن زۆرێک لە کۆمپانیاکانی نەوت و گازەوە بڵاوکراونەتەوە، لەلایەن ئەنتۆنیۆ گۆتێرێس سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە لە کۆبوونەوەی Cop27 ڕۆژی سێشەممە، 15/11 ، سەرزەنشت کران. . ئەو وتی : ” ئەوەی پێیان دەوترێت ‘بەڵێنی پلەی سفر’ لە پاککردنەوەی ژینگە لە و گازە ژەهراوییە کە بەرهەمە سەرەکییەکانی [خەڵوز، نەوت، گاز] لە خۆیانی دەگرن ، هەسارەکەمان ژەهراوی دەکەن، ڕاست نییە. بەکارهێنانی بەڵێنی ساختەی پلەی‘سفر’ لە پاککردنوەی ژینگەدا بۆ داپۆشینی فراوانبوونی گەورەی سووتەمەنی بەردینی، جێگەی سەرزەنشتکردنە. ئەم پەردە پۆشکردنە ژەهراوییە دەتوانێت جیهانەکەمان بەرەو خراپی کەش وهەوا پاڵبنێت”.

دوو: پیشەسازیی سەیارە و سەیارە دروستکردن:

داخوازی زۆر لەسەر سەیارە و بوونی خودی سەیارە وەکو زەروورەیەکی سەرەکی بە تایبەت لە کاتێکدا کە منداڵت هەبیت و لە شارۆچکەیەکدا بیت کە ئامرازە گشتییەکانی گواستنەوەی وەکو پاس و میترۆ و قیتار وەکو پێویسیت نەبێت ، یاخود کار و شوێنیی ئیشت دوورەدەست بێت.
گەورەترین کۆمپانیاکانی دروستکردنی ئۆتۆمبێل لە جیهاندا پلانیان کردووە بۆ دروستکردنی 400 ملیۆن ئۆتۆمبێلی زیاتر، کە لەگەڵ هاتنە خوارەوەی پلەی گەرمی بۆ 1.5 سەدییدا نایەتەوە. لەوانە تۆیۆتا و ڤۆڵکسواگن و هۆندا/کیا لەسەر ڕێڕەوی دروستکردنی ئۆتۆمبێلی بەنزین و گازۆیل بەردەوام دەبێت .
توێژەرانی زانکۆی تەکنەلۆژیای سیدنی (UTS) و زانکۆی زانستە کارپێکراوەکانی پیشەسازی لە بەرگیش گلادباخ و گرینپیسی،Greenpeace ، ئەڵمانیا ، بەراوردیان کردووە بەو ڕێژەیەی کە جیهان پێویستی بە وەرگرتنی ئۆتۆمبێلی دەردانی گازی ژەهراوی بۆ پلەی سفر هەیە لەگەڵ ئەو ڕێژەیەی کە کۆمپانیا گەورەکانی ئۆتۆمبێل پلانیان بۆ داناوە و مۆدێلی جۆراوجۆر بەرهەم دەهێنن جیاوازە.

لە ڕاپۆرتی ئەو توێژینەوەیەدا هاتووە: "بودجەی کاربۆنی Gt 53 ڕێگە بە فرۆشتنی 315 ملیۆن ئۆتۆمبێلی دیکەی ICE [بزوێنەری سووتانی ناوخۆیی] تا ساڵی 2022.دەدات" هەر لە ڕاپۆرتەکەدا ئەوەش پشتراستکراوەتەوە " لە هەمان کاتدا پێشبینیکراوە کە فرۆشتنی سەیارەی کە بە بزوێنەری سوتانی ناوخۆیی کاردەکات لە نێوان لانیکەم 645 ملیۆن بۆ 778 ملیۆن ئۆتۆمبێلدایە. ئەمەش زیادبوونی 105% بۆ 147% بۆ فرۆشتنی سەیارەیەکە کە لەگەڵ 1.5 پلەی سەدیدا دەگونجێت".

سێ: ئاژەڵداریی و پیشەسازی گۆشت و شیرەمەنییەکان:

ئاژەڵداری و کێڵگەکانی، farms ، سەرچاوەیەکی دیکەی دانەوەی غازی دووەم ئۆکسیدی کاربۆن و ڕۆڵی گەورەیان هەیە لەسەر گەرمکردنی زەوی و پیسکردنی ژینگە ئەمە جگە لەوەی کە پانتاییەکی گەورەی فراوان بەکاردەهێنرێت بۆ بەخێوکردنیان.
بەخێوکردنی ئاژەڵ، کە توێژینەوەیەکی ئەم دواییە لە گۆڤاری Sustainability دەیخەمڵێنێت، لە نێوان 16.5% بۆ 28%ی هەموو پیسبوونی گازی گەرمخایەنی ، " دووەم ئۆکسیدی کاربۆن"، پێکدەهێنێت. مەودای بەرفراوانی ئەم ژمارانە ئاماژەیە بە ئەوەی کە ئەم بابەتە چەندە خراپ پشتگوێ خراوە. وەک لە هەمان توێژینەوەدا دەردەکەوێت، ئەو ئامارە فەرمییە (14.5%)، کە لەلایەن ڕێکخراوی خۆراک و کشتوکاڵی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە بڵاوکراوەتەوە، بە ڕوونی هەڵەیە، هەموو کەسێکیش لەو بوارەدا دەیزانێت، لەگەڵ ئەوەشدا کەم هەوڵی نوێکردنەوەی دراوە.
لە ماوەی 20 ساڵدا تا 2018 بەکارهێنانی گۆشت لە جیهاندا بە ڕێژەی 08% زیادی کردووە. توێژینەوەیەک لە کتێبی ' سیاسەتی کێش و هەوادا' مەزەندە دەکات کە تا ساڵی 2030 ئەو گازە گەرمخایەنە لە بەخێوکردنی ئاژەڵدا، دەکرێت کە نیوەی تەواوی بودجەی کاربۆنی جیهان بۆ ئەوە بەکاربهێنین ئەگەر بمانەوێت خۆمان لە بەرزبوونەوەی زیاتر لە پلەی 1.5 ی گەرمبوونی جیهانی بەدوور بگرین.
کارایی پیسکردنی ژینگە بەم هۆکارە تەنانەت گەر لە ئێستاشدا ڕێگری لێبکرێت هەشتا بە ماوەیەکی دوورو و درێژ کارایی خۆی هەر دەمێنێت.
شیکارییەکی جیهانی هەر لەو بوارەدا بە داتاوە دەریدەخات کە تەنانەت ئەگەر ئەمڕۆ پیسبوونی گازی گەرمخایەن لە هەموو کەرتەکی دیکەدا نەهێڵرێت، تا ساڵی 2100 بەرهەمهێنانی خۆراک بە پێی ڕێڕەوی ئێستای، بودجەی جیهانی کاربۆن دوو سێ هێندە زیاتر دەشکێنێت و دەبێت زیاتر پارە بۆ ئەو مەبەستە تەرخان بکرێت. ئەمەش بە شێوەیەکی بەرچاو بەهۆی بەخێوکردنی ئاژەڵییەوەیە کە 57%ی گازە

گەرمکەرەوەکانی سیستەمی خۆراک پێکدەهێنێت، هەرچەندە تەنها 18%ی کالۆریەکان دابین دەکات. چونکە بەخێوکردنی ئاژەڵ گەورەترین سەرچاوەی دروستکردنی غازی میسانە، CH_4 ، لە جیهاندا کە بەهۆی چالاکییەکانی مرۆڤەوە دەردەچێت.

پڕۆفیسەر جۆرج مۆنبیت وانەبێژی زانکۆ، خاوەنبەرنامەی ژینگە لە تی ڤی دا هەروەها ڕێکخەری کەمپەینی گەورە بۆ بەرگریی لە ژینگە کە چەند دەیەیەکە لەو بوارەدا چالاکی دەکات و خاوەنی چەندەها کتێبە دەڵێت ” هێزی کولتووری کەرتی ئاژەڵداریی زۆر لە هێزی ئابووریەکەی زیاترە ، چونکە پەیوەندیمان بە خۆراکەوە زیاتر کەسییە تاکو پەیوەندیمان بە سەرچاوەی وزەوە. زۆربەی سووتەمەنی بەردینی لە دوورەوە بەکاردەهێنرێت بە نموونە کاتێک کارەبا بەکاردەهێنین، کە گڵۆپەکان دادەگیرسێن بیر لەوە ناکەینەوە کە لە کوێوە هاتووە، بەڵام سەبارەت بەو خواردنانەی دەیخۆین بیرکردنەوە و هەستێکی زۆر دەکەین.”

ئەنجامگیریی:

بێ گومان ئەوەی سەرەوە سەرەتایەکی زۆر کورتە لەسەر پرسەکی ئێکجار گەورە و بە بایاخ کە هەزاران کتێب و وتاری لەسەر نوسراوە بە لە کۆڕ و بەرنامە و تاقیکردنەوەی بە کرداریی . لەگەڵ ئەوەشدا بە گوێرەی داتاکانی سەرەوە دەکرێت زۆر شت بسەلمێنرێت یا هەر هیچ نەبێت هەلی بیرکردنەوەمان پێدەدات کە تێفکرینێك لە پەیوەستبوونەوەی خراپیبوونی ژینگە و سروشت لەتەك کەمپانیا زەبەلاحەکان و سیستەمی هەنووکەیدا. ئەمەش بە ئاسانی نیشانی دەدات کە گرێدانەوەیێك لە نێوانی گەرمبوونی زەوی و کارەساتەکانی کەش و هەوای خراپ دەیهێنن ئاشکرایە.

لەگەڵ ئەو هەموو وردەکاری و ئامارانەدا لەسەر ڕۆڵی کەمپانیاکان کە ڕۆڵی سەرەکییان لەو بارەیەوە هەیە بەڵام ڕۆڵی تاکیش هەم لە پیسکردن و هەم لە ڕێگرتن لەی و کەمکردنەوەی دووەم ئۆکسیدی کاربۆن بە ڕاستەوخۆ یا ناڕاستەوخۆ، هەیە. ئەمەش هەر لە پیسنەکرنی ژینگە و کاری زۆر بچوکی وەکو کردنی دوشەکی کورت بەئاوی شلەتێن، کوژاندنی ئاو لە کترییەکدا بە قەدەر ئەوەی کە دەتەوێت، زۆر گەرمنەکردنی ماڵ و کەمتر بەکارهێنانی ئامرازەکانی فێنککردنەوە، دانەگیرسانی گڵۆپ لە کاتی ناپێویستدا، بەکارنەهێنانیی سەیارە مەگەر لە کاتی زەرووریدا، کەمکردنەوەی سەفەر بە سەیارە و دەیەها کاری بچوکی دیکە تا دەگاتە وازهێنان لە گۆشت بە هەموو چەشنەکانییەوە. ئەمانە هەمویان ڕۆڵی خۆیان هەیە وێڕای ئەوەی کارێکی بچوکیشن . کەواتە مرۆڤەکانیش وەکو تاك لە ڕەفتار و کرداری

ڕۆژانەیان و شوێنی نیشتەجێبوون و کارکردنیان بە ڕۆلی خۆیان
دەتوانن و دەکرێت کە کارایی ئەرێیانەی خۆیان لەسەر ئەم پرسە
گەوەرەیە دابنێن.
ئەو شیکردنەوە و داتایانە پێمان دەڵێن کە هەندێك لە بەشداربووانی
خودی کۆبوونەوەکە خۆیان بە گومانن کە لەم جۆرە کۆبوونەوانەدا
چارەسەری ئەو کێشە گەورەیە بکرێت. ئەویش لەبەر ئەوەی :
یەك: ئەزموونی کۆبونەوەی ساڵی 2009 لە کۆپنهاگن-یان هەیە کە
بڕیار بوو ساڵانە 100 ملیار پاوەند یارمەتی وڵا تانی هەژار بدرێت
، بەڵام نەدرا. لە کۆبونەوەی Cop26 کە پارەکە، 2021 ، لە شاری
گلاسکۆی بریتانیا گیرا و چەندەها بڕیاری زۆری تێدا درا و بەڵام
هەندێکیان یا جێ بە جێنەکران یاخود زۆر کەمیان کران.
هەر بۆ نموونە بریتانیا کە ڕازی بوو بە بەرنامە و بڕیارەکانی
لوتکەی ساڵی پار کەچی ژێر بەژێری دەوڵەت نزیکەی 100 مۆڵەتی داوە
بە کاری پشکنین و شەقکردن و هەڵکۆڵینی زەوی بۆ گەڕان بەدوای نەوت
و غازدا. قسەش لەسەر ئەوە هەیە کە کانی خەڵوزی ‘ کامبریا’
بکاتەوە لەبەر ئەوەی کە ڕەنگە ئەم زستانە بریتانیا گرفتی کارەبای
هەبێت . ئەمە لە کاتێکدا ئاژانسی نێودەوڵەتی وزەی ئەتۆمی لە ساڵی
2021دا ڕایگەیاندبوو کە هیچ پڕۆژەیەکی نوێی سووتەمەنی بەردینی
ناتوانێت لە ساڵی 2022 بەرەو پێشەوە بچێت واتە گەشەتر بکات ئەگەر
جیهان ڕووبەڕووی گەرمبوونی جیهانی و خراپتربوونی کاریگەری□□کانی
لەسەر ملیارەها کەس ببێتەوە.
لە لایەکی دیکەوە لە بریتانیا ساڵانە بڕێك لە بودجە تەرخان دەکرا
بۆ وڵا تانی هەژار . بەڵام ڕیشی سوناك کە وەزیری دارایی بوو ئەو
بڕە پار□ی□ ل□ کاتی پەتای کۆرۆنادا کە لە سەدا 0.7 ی داهاتی
نیشتمانی بوو، هێنایە خوارەوە بۆ لە سەدا 0.5 .
ئەڵمانیاش لەگەڵ ئەوەی کە هەوڵێکی ئێکجار زۆری داوە کە وڵات لە
سەرچاوەی وزەی کانە خەڵوزەکان و سێنتەرە نوەوەییەکان ڕزگار بکات
و هەڵیانی پەساردووە ، بەڵام بە هۆی جەنگی ڕوسیا و ئۆکرانیاوە کە
گوایە دەبێتە هۆی کەمبوونەوەی کارەبا ڕەنگە پەنا بەرێتەوە بۆ
بەکارهێنای سەرچاوەی خەڵوز لە وزەدا.
دوو: هەر لە سەرەتای گرتنی لوتکەدا، هەندێك لە بەشداربووان کە بە
جددی دەیانەوێت شتێك بکرێت کەمتر هیوایان هەبوو بەوەی کە
کۆبوونەوەکە ئەو مەبەستەی کە بۆی ئەنجام دراوە بپێکێت.
هەر بۆ نموونە، Alok Sharma ی پەڕلەمانتاری بریتانیا کە پارساڵ
دانرا بە سەرۆکی Cop26 لە گلاسگۆ نیگەرانی خۆی دەربڕی سەبارەت بە
چارەسەری کەش و هەوا لە کۆبوونەوەکەدا. ئەو وتی ” ئەوانەمان کە
هاتووین بۆ میسر بۆ ئەوەی پلەی گەرمی 1.5سەدیی بە زیندووی

بهێنینەوە و ڕێز لەوە بگرین کە هەر یەکێکمان لە گلاسکۆ لەسەری ڕێککەوتبووین، ئێستا ناچار بووین بۆ وەستان شێوە بکەین بۆ ئەوەی ئەوە ڕابگرین، بۆ ئەوەی لەسەر یەکێک لە دەستکەوتە سەرەکییەکانی گلاسکۆ کار بکەین بنیاتی بنێین، ئەویش بانگەوازکردنە بۆ لایەنەکان بۆ بەسەرکردنەوە و بەهێزکردنی پلانی نیشتمانی خۆیان سەبارەت بە دەردانی گازی ژەهراوی”.

هەر ئاواش وایل ئەبولمەگد، دیپلۆماتکاری میسری بەرپرسی بەڕێوەبردنی دانوستانەکان لە کۆبوونەوەی ئەم لوتکەیەدا وتی: “بەیاننامە و بەڵێنی سیاسی لەبەردەم کامێراکاندا دەدرێت، بەڵام لە ژوورەکانی دانوستانەکاندا دەگۆڕێتەوە بۆ بە دژایەتیکردنی. ئەم [هەڵوەستە ئەرێنییە بە ئاشکرا] بەهایان نابێت تا وەرنەگێڕدرێنە ژوورەکانی دانوستان و تا ئێستاش وا نەبووە”.
عەبولمەگد وتی: “ناتوانین بەردەوام بین لەسەر ڕێگای دژایەتیی”، جیابوونەوە لە نەوان ئەوەی لە کایەی گشتیدا ڕوودەدات و ئەوەی لە ژوورەکانی دانوستاندا ڕوودەدات ناتوانێت بەردەوام بێت. پێویستە هەموومان ڕۆحی سازش نیشان بدەین”.
ئەو بەردەوام بوو لە قسەکانی وتی ” پێشکەوتن لە بواری دارایی کەش و هەوا کلیلە. بەڵێن بۆ وڵاتانی تازە پێگەیشتو دراوە کە لە ساڵی 2020 وە ساڵانە 100 ملیار دۆلار دابین بکرێت، تاکو یارمەتیان لە کەمکردنەوەی دەردانی گازی ژەهراوی و گونجاندن لەگەڵ کاریگەرییەکانی کەش وهەوای توند بدات، بەڵام هەشتا ئەو بەڵێنە جێبەجێ نەکراوە. ئەو 100 ملیار دۆلارە تەنانەت لە بەشێکی کەمی ئەو بڕە پارەیەی کە پێویستە نزیک نابێتەوە، ئەو ژمارانە لە تریلیۆنەکاندان ، لەگەڵ ئەوەشدا پێیوستبوون بەوەوە زۆر گرنگە و سروشتێکی ڕەمزییە، نیشاندانی متمانە و دروستکردنی متمانەیە.”

هەر لەو بارەیەوە ئەنتۆنیۆ گۆتێرێس، سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان لە چاوپێکەوتنەکەدا لە سەروبەندی دانوستانەکاندا ڕایگەیاند کە کەلێنێك لە نەوان وڵاتە دەوڵەمەندەکان کە بوونەتە هۆی قەیرانی کەش و هەوا و شکستهێنانیان لە کەمکردنەوەی دەردانی گازی گەرمخانەیی لەسەر هەژاران، کە بەدەست کاریگەری و کەمی سەرچاوەی دارایی بۆ پاراستنی خۆیان دەناڵێنن .
لە لایەکی دیکەوە سەرەکی شاندی Cop27ی گرینپیس ئینتەرناشناڵ، یاب سانۆ، قسەکانی ڕەنگدانەوەی بێزاری گشتی بوو کە وتی: “سەرەکایەتی Cop27 کە پێداگریی لەسەر کانزاکان دەکات سەبارەت بە دۆزەخی کەش و هەوا، کەچی لە سەرەتادا نەیتوانی تەنانەت باسی سووتەمەنی بەردینی

بکات، ڕەشنووسی دەقەکە دەستبەرداربوونە لە بەرپرسیارێتی بۆ ئەو مەرامەی کە زۆرێک لە وڵاتان دەریانبڕیوە کە دەبینن کە لانی کەم نەوت و گاز و خەڵوز بە قۆناغێك زیاد دەکرێت. کاتی ئەوە هاتووە کۆتایی بەو ئینکارییە بهێنرێت، دەبێت تەمەنی سووتەمەنی بەردینی بەخێرایی کۆتایی پێبهێنرێت”.

ئەمانە هەمووی لە کۆبونەوەی لوتکەدا وترا کە هەر لەو دانیشتنەدا ئاماژە بەوەش کراوە کە 55 کۆمپانیا لە سەرانسەری میسردا بەدوای سەرچاوە نوێیەکانی نەوت و گازدا دەگەڕێن.

سێ: وڵاتانی پیشەسازی پێشکەوتوو کە هۆکاری ئەم کارەساتانەن ئامادە نین بە گوێرەی بەرنامەی ‘ قەرەبووکردنەوەی زیان و زەرەرکردن یاخود زیان و خەسارە / وێرانکردن’ ، Loss and Damage ، برێن واتە ئامادە بن کە قەرەبووی ئەو زیانانە بکەنەوە بۆ وڵاتانێکی هەژار کە بەشێکی زۆر کەمی دانەوەی غازی دووەم ئۆکسیدی کاربۆنیان بەردەکەوێت . لەمەش زیاتر بۆ ئەوەی بەربەستی ئەم کارەساتانە بکرێت پیویستە ساڵانە تا ساڵی 2030 دوو تریلۆن دۆلار بخرێتە لاوە بۆ هاوکاری و کۆمەکی ئەو وڵاتانە. بە بێ بوونی ئەم یارمەتی قەرەبووکردنەوەیە ئەو وڵاتانە ناچارن داوای قەرز لە صندوقی دراوی نێودەوڵەتی بکەن کە ئەو قەرزەش پابەندە بە مەجی زۆر قورسەوە کە وڵاتەکە هەژارتر دەکات، کە لە بارێکی ئاواشدا دەبێت ئەوانیش بیر لە دانەوەی قەرزەکە بکەنەوە زیاتر لەوەی لە هەوڵی بەربەستکردنی کارەساتەکانی کە کەش و هەوای خراپ بەیان دەهێنێت ببن.

پاش مشتومڕ و دەستشکانەوەی زۆر ڕۆژی هەینی، 17 ی مانگ، یەکێتی ئەوروپا ئامادەیی سەبارەت بە قەرەبووکردنەوەی وڵاتانی هەژاری لێقەوماو دەربڕی بەڵام مەرجداری کردووە. دەشیانەوێت پشکنین و لێکۆڵینەوەیەکی زۆری ئەو وڵاتە لێقاومانە بکەن ئەمە ساڵێکی لانی کەم دەوێت ، سندوقێک کە لە ماوەی دوو ساڵەدا بخرێتە بواری جێبەجێکردنەوە، هەروەها بژاردەی دامەزراندنی کۆمیسیۆنێک کە بزانێت ئایا دەتوانێت بە هاوئاهەنگی لەگەڵ دامەزراوە داراییەکانی دیکەی ئێستا وەک بانکی نێودەوڵەتی کاربکات.

لەگەڵ ئەوەشدا یەکێک لە دانوستانکارانی G77 کە داوای کرد ناوی ئاشکرا نەکرێت، سەرسام نەبوو بە پێشنیارەکەی یەکێتی ئەوروپا و وتی “هەوڵێکی پێشبینیکراوی یەکێتی ئەوروپایە بۆ تێکدانی گروپی جی 77 لە گفتوگۆکاندا. بێگومان، ئەوە پێشکەوتنێک نییە. ئەوان تەنیا هەڵوەستی دانوستانکاری ڕەسەنی خۆیان دووبارە دەکەنەوە بۆ ئەوەی لای بەشداربووان وەک سازشێک دەربکەوێت لە کاتێکدا زۆر باش دەزانن

کە سازش نییە. بە تەواوی ناڕاستگۆییە”
هەتا دواساتی تەواوبوونی کۆبونەوەکە کە شەمە شەوەکەی،19 ی مانگ، ئەمەریکا و چین ئامادە نەبوون پابەندی پێشنیارەکەی یەکێتی ئەوروپا بن کە لە کاتێکدا وەکو چین دوو دەوڵەتی سەرەکی پیشەسازی جیهانن، هەر ئاواش دوو وڵاتی سەرەکین لە پیسکردنی ژینگە و ژەهراویکردنیا. دوای بەردەوامیدانی دانیشتنەکە کە 40 سەعات لە وەختی خۆی زیاتری برد لە بەرەبەیانی یەکشەمەدا ئەوانیش بە جۆرێك لە جۆرەکان رازی بوون، بەڵام ئەوە دیار نییە کەی ئەو پارەیە دەدرێت و کێ دەیدات و بە کێ دەدرێت.
چوار: لە کۆبونەوەکەدا بە هیچ شێوەیەك ئاژەڵداریی و کێڵگەکانی کە ئاژەڵیان تێدا بەخێو دەکرێت کە هۆکاری بەشێکی زۆری گەرمکردنی زەوین بە دانەوەی غازی دووەم ئۆکسیدی کاربۆن هەر ووکو پێشتر باسم کرد لە بەرنامەی کۆبوونەوەی لوتکەکەدا نەبوو. بزنسی نەوت و غازی کۆمپانیا گەورەکان گەرچی قسەی لەسەر کراوە بەڵام نەتوانراوە کە ناچاربکرێن لە دەرهێنانی بەرهەمەکانیاندا تەکنەلۆجیای بە لایەن واتە کە کارایی خراپی لەسەر ژینگە دانەنێت پەیڕەو بکەن . ئەمە لە کاتێکدا کە نرخی غاز بەرزە کەچی هەر بە تەنها پێنج کۆمپانیای سەرەکی نەوت و گاز تا ئێستا لەمساڵدا زیاتر لە 170 ملیار دۆلار قازانجیان کردووە.
پێنج: سێ لەو وڵاتانەی کە کارایی خراپیان لەسەر ژینگە هەیە کە ڕوسیا و چین و هیندستانن، سەرۆکەکانیان بەشدارییان نەکرد. لە بارێکی ئاوادا نوێنەرەکانیان ئەگەر ڕازیش بووبێتن بەو بریارانە ، ڕەنگە کۆتا بڕیار نەبێت لە لایەن ئەوانەوە بۆیە گریمانی هەڵوەشاندنەوە یاخود دواکەوتنی هەیە.
شەش: دواقسە و بۆچوونی هەندێك لە کەسایەتییەکان سەبارەت بە کارایی کۆبونەوەکە: بە پێویستی دەزانم ڕاگەیاندنی چەند کەسێك لەوانە کە خۆیان بە دەستی ژینگە دەزانن و کەسانی دیارن، لەسەر ئەنجامگیرییەکانی ئەم کۆبونەوەیە بخەمە بەردەستی خوێنەر.
ئەلۆك شارمەی پەڕلەمانتاری بریتانیا و کۆنە سەرۆکی لوتکەی 26 ی پارتەکە، ڕای وایە کە بەڵێننامەکانیان لاوازن و شەڕەکە لەسەر مانەوەیە بەو پابەندبوونەیان کە لە گلاسکۆ لەسەری ڕێکەوتوون. ئەو جەختی لەسەر ئەوە کردەوە و دەڵێت “ لەم کۆبوونەوەدا وەرگرتنی ئاستی دەردانی گازی ژەهراوی لە ساڵی 2025، وەک زانست پێمان دەڵێت پێویستە، بەڵام لەم دەقەدا [تێکست] نییە. بەدواداچوونی ڕوون لەسەر قۆناغ بە قۆناغی کەمکردنەوە و دابەزاندنی خەڵوز لەم دەقەدا نییە. پابەندبوونێکی قۆناغ بە قۆناغ بە لەناوبردنی هەموو سووتەمەنی بەردینیی، لەم دەقەدا نییە. قەرەبووکردنەوەی خەسارەکان

زۆرووییە هەروەها بۆی کەمکردنەوەی دەردانی ئەو غازە لە بری وەستانی لە ئاستێکدا. ئەگەر ئاوا نەکەین ئەمە وەکو کڕینی جلی نوێ وایە بۆ دراوسێ لە دوای تەماشاکردنی خانووکانیان کە دەسوتێن ، چونکە دەنکە شقارتە گەدراوەکەت لە دەست کەوتەتە خوارەوە”

ماری ڕۆبنسن، سەرۆکی گروپی سەرکردە پیرەکانی پێشووی جیهان، کە نە سەرۆکی پێشووی ئێرلەندا و دووجار نوێنەری کەش و هەوای نەتەوە یەکگرتووەکان، وتی: “جیهان لە لێواری کارەساتی کەش و هەوادایە. پێشکەوتنەکان لەسەر [کەمکردنەوەی دەردانی گازی ژەهراوی] زۆر خاو بووە. ئێمە لە لێواری جیهانێکی وزەی پاکداین، بەڵام تەنها ئەگەر سەرکردەکانی جی 20 لە ئاست بەرپرسیارێتییەکانیاندا بژین و قسەکانیان بپارێزن و ئیرادەیان بەهێز بکەن. ئەرکەکە لەسەر ئەوانە”
ئەنتۆنیۆ گۆتێرێس، ئەمینداری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان هۆشداریدا و وتی: “هەسارەکەمان هێشتا لە ژووری فریاکەوتندایە. پێویستە ئێستا بە شێوەیەکی بەرچاو دەردانی گازی ژەهراوی کەم بکەینەوە – و ئەمە پرسێکە کە ئەم لوتکەیە باسی نەکردووە. جیهان هێشتا پێویستی بە بازدانێکی زەبەلاح هەیە لەسەر تەماحی کەش و هەوا”.
لۆڕێنس توبیانا ، یەکێک لە ئەندزیارانی ڕێککەوتنی کەش وهەوای پاریسی ساڵی 2015، کە ئێستا بەڕێوەبەری جێبەجێکاری دامەزراوەی کەش و هەوای ئەورووپایە ئاماژەی بەوە کردووە، “کاریگەری پیشەسازی سووتەمەنی بەردینیی لە سەرانسەری وڵاتەکەدا دەرکەوتووە”… “ئەم کۆبوونەوەیە پێداویستییەکانی لە دەوروبەری ئەو وڵاتانە لاواز کردووە کە بەڵێنی نوێ و گەورەترین لەبارەی کەمکردنەوەی دەردانی گازی ژەهراوییەوە داوە. لە دەقی [گرێبەستەکەدا] هیچ باسێک لە کۆتاییهێنان بە قۆناغ بە قۆناغی سووتەمەنی بەردینی نەکراوە، و ئاماژەیەکی کەم بە ئامانجی گەیشتن بە پلەی گەرمی 1.5 سەدی کراوە”. ئەو وتیشی ” سەرۆکایەتی میسر دەقێکی خستە بەردەست کە بە ڕوونی دەوڵەتە پترۆ نەوت و گازەکان و پیشەسازییەکانی سووتەمەنی بەردینی دەپارێزێت کە ئەم ڕەوتە ناتوانێ ساڵی داهاتوو لە ئیمارات بەردەوام بێت”.
ئێد میلیباند، شادۆ سکرتێری گۆڕانی کەشوهەوا و دابەزینی پلەی گەرمی بۆ سفرە لە حیزبی لەیبەر بۆ پەرلەمانتارانی ڕاگەیاندووە کە ” Cop27 شکستی هێنا لە پرسە سەرەکییەکەی هێشتنەوەی گەرمبوونی جیهانی بە تەنها 1.5یسەدی لە سەرووی ئاستی پیشەسازییەوە”

لە بەشداریکردنی دانەوەی وەڵامی پرسیارەکاندا وتی ” پێویستە ڕوون

بین، لەسەر پرسە چارەنووسسازەکەی هاتنەخوارەی پلەی گەرمی بۆ 1.5 پلە، ئەم لووتکەیە شکستی هێنا. ئەمە لە ئێستاوە کاریگەرییە کارەساتبارەکانی یەک پلەی گەرمبوونەوە دەبینین هاوکاتیش لەبری ئەوەی ڕووبەڕووی ئەم قەیرانە ببنەوە، زۆرێک لە سەرکردەکان یاری دەکەن لە کاتێکدا جیهان دەسووتێت، سەرەنجامی ئەوەش بەگوێرەی نەتەوە یەکگرتووەکان ئەمە لە ئێستادا لەسەر ڕێڕەوی گەرمبوونەکی کارەساتباری 2.8 پلەیین”

هەروەها وتیشی ” پێویستە ڕاستییەکان بڵێین. ئەگەر کارێکی جیاواز و خێرا نەکەین، میراتێکی ترسناک بەجێدەهێڵیین. بەم پاشخانەوە هیچ وڵاتێک ناتوانێت پشتی خۆی بخورێنێت هەر وەکو هەر وڵاتێک کە خۆی بە پێشەنگی کێش و هەوا دەزانێت، بەرپرسیارێتی و دەرفەتەکمان لەبەردەمدایە بۆ دانانی پلانێکی خێرا لە ساڵی داهاتوودا و دەسەڵاتی ئەخلاقیمان لە دانوستانەکاندا پێیوەستە بەوەوە.”

....

*نوسینی ئەم وتارە بەرهەمی خوێندنەوەی زیاتر لە 20 وتار و توێژینەوەیە. بۆ پێویستم نەزانی لە دامێنی وتارەکەوە ئاماژەیان پێبکەم ، بەڵام هەر خوێنەرێك بە گومانە لە ئامار و بەڵگەکان دەتوانێت لە مەسنجەرەوە یاخود بە ئیمەیل ئاگادارم بکاتەوە تاکو هەندێك لەو سەرچاوانەی بۆ بنێرم.

زاهیر باهیر

نوڤەمبەری 2022